ska förbises vid språkundervisning och vid bedömning av muntlig färdighet.» Det är lätt att instämma i påståendet.

Litteratur

- Bannert, Robert, 1980: Svårigheter med svenskt uttal: inventering och prioritering. (Praktisk lingvistik 5.) Lund: Institutionen för lingvistik, Lunds universitet.
- Kautonen, Maria, 2016: Finskspråkiga grundskoleelevers uttal av finlandssvenska på olika färdighetsnivåer. I: Jaana Kolu, Mikko Kuronen och Åsa Palviainen (red.): *Svenskan i Finland 16*. (Jyväskylä Studies in Humanities 298.) S. 58–75.
- Kautonen, Maria, 2017: Finskspråkiga talares intonation av finlandssvenska i påståendeyttranden i fritt tal. I: *Folkmålsstudier* 55. S. 31–60.
- Kautonen, Maria, 2018: Om hur finskspråkiga och svenskspråkiga lyssnare värderar och bedömer avancerade talares uttal av finlandssvenska. I: *Nordand* 13(2). S. 131–150.
- Kautonen, Maria, Kuronen, Mikko & Ullakonoja, Riikka, 2016: Studier i uttalsinläring i finska, svenska och engelska: litteraturöversikt. I: *Puhe ja kieli/Tal och språk* 36 (3). S. 197–220.

Hanna Lehti-Eklund

Lundquist, Lita, 2020: Humorsocialisering. Hvorfor er danskerne (ikke) så sjove (som de selv tror)? 209 s. Frederiksberg: Samfundslitteratur. ISBN 978-87-593-3279-5.

Lita Lundquist, professor emeritus vid Copenhagen Business School (CBS), har forskat inom ett flertal språkvetenskapliga fält. I ett drygt decennium har ett av hennes forskningsintressen varit humor, särskilt i tvärspråkliga och tvärkulturella sammanhang. I sin nya bok tar hon sig an ämnet humorsocialisering. Med detta begrepp menar hon att en persons humor är präglad av både personens modersmål och det omgivande samhället. Hypotesen om en relation mellan humor, språk och samhälle utvecklas sedan parallellt på två nivåer: en generell nivå som gäller interaktionen mellan två aktörer av olika nationalitet och en mer specifik nivå som rör danskars humor vid interaktion med icke-danskar.

Boken är ordnad i tre delar med tre kapitel i varje del. Del 1 (kapitel 1–3) behandlar humor, del 2 språket och del 3 samhället. Utöver dessa kapitel finns även ett onummerat inledande och avslutande kapitel.

I bokens inledning berättas om när filmregissören Lars von Trier under en filmfestival i Cannes misslyckades så kapitalt med några ironiska uttalanden att incidenten fick allvarliga konsekvenser för såväl von Trier själv som marknadsföringen av hans film. Denna händelse är ett extremt exempel på hur en typiskt dansk form av humor – ironi och självironi – kan leda till ett rent haveri i ett internationellt sammanhang. Ytterligare

ett drastiskt, tvärkulturellt exempel ger en dansk ledamot av Europaparlamentet (EP) som i en intervju berättar att den danska humorn och ironin emellanåt missförstås av icke-danska EP-ledamöter, varpå ett större reparationsarbete krävs för att återupprätta goda relationer.

En av bokens centrala frågor är: Vad händer i interaktionen mellan en dansk och en icke-dansk när någon av dem använder humor på deras gemensamma arbetsplats? För att besvara denna fråga har Lundquist under åren 2008–2013 genomfört både undersökningar med frågeschema och ett stort antal intervjuer, där informanterna har berättat om hur de upplevt dansk och icke-dansk spontan humor på arbetsplatsen. Lundquist har alltså inte analyserat autentiska samtal utan metoden är upplevelsebaserad.

Informanterna representerar tre olika grupper. Den första gruppen består av danskar som är yrkesverksamma i Paris och fransmän yrkesverksamma i Köpenhamn. Den andra gruppen utgörs av studerande på internationella utbildningar vid CBS, såväl danska som icke-danska från 13 olika nationer. Den tredje gruppen är verksam vid Europaparlamentet: dels danska, franska och tyska ledamöter, dels danska tolkar. I bokens bilagor finns en översikt över det empiriska materialet, inklusive de frågor som tagits upp i frågescheman och intervjuer. Studentgruppen har bl.a. fått frågor som (s. 26): »Kommer du ihåg ditt första möte med dansk humor?» och »Kan du ge ett annat exempel på dansk humor?»¹ De episoder informanterna berättar om kallar Lundquist *humor-händelser*.

Del 1 behandlar, som redan sagts, humor och kapitel 1 har titeln »Dansk humor». Kapitel inleds med bokens centrala problem, dvs. att danskar upplever sin humor som godmodig och vänlig, medan icke-danskar ibland blir förskräckta vid mötet med denna humor, som de beskriver som direkt, gränsöverskridande, sårande eller till och med aggressiv. Det är dock tydligt att det är just humorn som icke-danskarna reagerar på, för samma informanter har en mycket positiv syn på danskar och beskriver dem som öppna, glada, avslappnade, hjälpsamma och vänliga.

Ett konkret exempel på dansk ironi ger en kinesisk utbytesstudent som, när han sa till en dansk medstudent att han läst att danskarna är världens lyckligaste folk, fick till svar: »Det beror på ett överdrivet bruk av alkohol och sex.» Utbytesstudenten var inte van vid denna typ av humor och han framhöll att han skulle ha föredragit en mer diskret form av humor (s. 23).

Därefter följer en diskussion om vad humor är och framför allt vad den gör samt Lundquists definition av humor (s. 27):

Humor är en speciell språklig kommunikationsform, vars avsedda verkan från avsändarens sida är att få mottagaren att le, skratta, känna välbehag, glädje och lust att fortsätta interaktionen på ett positivt sätt.

Definitionen tar fasta på det Lundquist vill undersöka – humor som är avsiktlig, positiv, interaktiv och studeras utifrån mottagarens upplevelser. Definitionen leder vidare till ett av Lundquists nyckelbegrepp: humor som *social mediator*. Begreppet är inspirerat av den franska sociologen Bruno Latours associativa nätverksteori. En mediator är ett ingrepp, till exempel en handling, ett yttrande eller en händelse, som transformerar relationer på ett oförutsägbart vis. Den sociala mediators kan vara positiv – till exempel när

¹ Citat ur boken har översatts av mig. Rent språkliga exempel har dock inte översatts.

humorn leder till lust att fortsätta interaktionen – eller negativ. I spontan samtalshumor är det viktigt att humorn förstås omedelbart och att mottagaren reagerar på ett sätt som visar att skämtet har lyckats. Om lyssnaren måste ta sig en grundlig funderare på vad talaren egentligen menar, fungerar skämtet som en negativ social mediator. Både definitionen av humor och begreppet social mediator visar sig i de följande kapitlen fungera utmärkt i Lundquists analyser av danskarnas glada ironier och icke-danskarnas blandade reaktioner.

Kapitel 2, »Klassiska humorteorier», inleds med en genomgång av tre teorier: *överlägsenhetsteorin*, enligt vilken den som skrattar känner sig överlägsen den som blir måltavla för skämtet, *inkongruensteorin* som beskriver själva skämtet som baserat på någon form av bristande överensstämmelse och slutligen *the relief theory*, avspänningsteorin, som tar fasta på att humor kan lösa upp sociala spänningar. Lundquist myntar för den senare benämningen *ventilteorin* – en i mitt tycke lyckad och användbar term.

Humorteorierna kopplas till dansk humor och exemplifieras bl.a. med humorhändelser från Lundquists intervjuer. För att ytterligare belysa dansk humor och humorsocialisering tar Lundquist också upp humordimensionen hos filosoferna Søren Kierkegaard och Harald Høffding, som båda har en existentiell syn på humor. Framför allt Høffding återkommer i senare kapitel.

Kapitel 3 ägnas helt åt danskars bruk av ironi och självironi, och inledningsvis behandlas olika definitioner av ironi. En vanlig definition är att ironi innebär att man säger motsatsen till vad man verkligen menar – givetvis med avsikten att mottagaren ska förstå den verkliga innebörden. Att säga motsatsen till vad man menar gör inte ett ironiskt yttrande till en lögn, eftersom dimensionen sant-falskt inte är relevant för ironin. Vitsen med ironi är ju inte att vilseleda utan att trots allt bli förstådd.

Ironi beskrivs också som förställning, ett dubbelspel. Ironin kräver att mottagaren hör till den inre cirkel som förstår den aktuella ironin, som alltså är *införstådd*. Detta är centralt i Lundquists analyser. Icke-danskarna är inte införstådda med denna typ av humor och därför kan de känna sig kränkta och exkluderade. Høffding i sin tur beskriver ironi som ett lager av allvar utanpå ett skämt. Denna beskrivning tillför enligt min mening ett intressant förtydligande av vad det innebär att säga motsatsen till vad man menar.

I kapitlet behandlas också självironi. Lundquist framhåller att självironi är ett ovanligt ämne inom humorforskningen och ägnar därför några läsvärda sidor åt den franske filosofen Vladimir Jankélévitch' analyser av ironi och självironi.

Del 2 behandlar språket och inleds med kapitel 4 som tar upp språk, verbal humor och lingvistiska humorteorier. Lundquist diskuterar humor på olika språkliga nivåer, från fonem till pragmatik. Lingvistiska humorteorier tas upp, främst »The semantic script theory of humor» (Raskin) och »The general theory of verbal humor» (Attardo & Raskin), men Lundquist väljer bort dem, eftersom hon anser att de är inriktade på att beskriva färdigformulerade vitsar och skämthistorier och därmed inte lämpar sig för analys av spontan samtalshumor. I detta avseende har jag en annan syn, då jag anser att de tre basala semantiska oppositioner mellan verkliga och överkliga situationer som Raskin har formulerat kan vara givande även för analys av spontan samtalshumor. Därmed inte sagt att dessa teorier måste vara relevanta för den frågeställning Lundquist undersöker.

Lundquist intresserar sig mest för generativt lexikon, semantisk-kognitiv teori om mentala rum och pragmatik. I sin pragmatiska analys utgår hon, liksom en del tidigare

humorforskning, från Grices samarbetsprincip, som innebär att samtalsdeltagarna ska göra allt de kan för att finna mening och relevans i varandras yttranden. Om samtalspartnernas yttrande inte verkar begripligt och det inte finns anledning att tro att det är lögn, så finns det skäl att tolka yttrandet som humor. Lundquist använder sig av Grices begrepp samtalsimplikatur, och formulerar tre humorrelaterade samtalsimplikaturer (s.90):

- samtal-med-humor-implikatur
- samtal-med-ironi-implikatur
- samtal-med-självironi-implikatur

Dessa implikaturer stämmer också väl överens med Lundquists definition av humor som en speciell kommunikationsform.

Även i detta kapitel finns en intressant diskussion av ironi i termer av förstållning, eko och hemlig intimitet.

Kapitel 5 lämnar den generella beskrivningen av humor och språk för att i stället fokusera på det danska språket. Lundquist menar att danskan har speciella uttrycksformer som gör detta språk särskilt lämpat för att uttrycka ironi och självironi, nämligen »samtalssmåord», modalpartiklar – ord som *jo, mon, vist, nok, vel*. Dessa korta, obetonade ord fungerar som »varningssignaler»: de har en kommunikativ betydelsepotential som leder lyssnaren mot att tolka ett yttrande som skämt och inte som allvar. De här orden blir alltså ledtrådar för att identifiera de tre samtalsimplikaturer som presenteras i kapitel 4.

Kapitel 6 handlar om humorns förankring i kroppen, dvs. de extra uttrycksmedel som finns i exempelvis intonation, rytm, mimik och gestik – humorsocialiseringen inkluderar även humorns kroppsspråk. I kapitlet redovisas hur EP-tolkar och EP-ledamöter upplever simultantolkning av humor i EP. Båda grupperna ser humor som en positiv social mediator, men anser att en del av humorns effekt kan gå förlorad och inte minst fördröjas vid tolkning. På så sätt blir tolkningen en negativ social mediator. Fördröjning blir »ett veritabelt attentat på den spontana samtalshumorns fina flyktighet» (s. 117).

Tolkarna beskriver två olika strategier. Den ena innebär att tolken anpassar sig till talarens sätt att vara – om talaren hetsar upp sig, så hetsar även tolken upp sig, om än lite mindre. Den andra strategin innebär att humorn inte är förankrad i tolkens kropp, utan tolken förmedlar enbart det språkliga, eftersom talaren är på plats med sin stämma, sin mimik och sitt kroppsspråk.

Del 3 behandlar samhället. I kapitel 7 avhandlas nationell humor och humorsocialisering. För att förklara varför det över huvud taget finns nationell humor redovisar Lundquist några historiskt inriktade sociologers beskrivning av civiliseringsprocessen i Danmark och Frankrike. Den franska kulturen beskrivs som en hovkultur med rötter i 1600-talet. Denna kultur har gjort det franska samhället elitistiskt, hierarkiskt och präglad av rivalitet. Hovkulturens humor består av ordlekar, elegant slagfärdighet och espri.

Det danska samhället präglas i stället av en lägereldskultur, där gemenskapen, jämlikheten och vi-känslan står i centrum. Här ska man inte sticka ut eller hävda sig utan bidra till trivselen vid brasan med sång och humor, och i en sådan kontext kan ironi och självironi gynnas.

Kapitel 8 behandlar dansk humor i professionella relationer inom politik och handel. Här redovisas EP-ledamöternas beskrivning av humor som ett medel för att underlätta samarbete, bryta barriärer, få kontakt med andra och bygga upp tillit. På detta sätt kan humor också underlätta den politiska processen. Därefter presenteras några sociologiska humormodeller för att belysa humorhändelsers funktion i ett professionellt samarbete. Dessa teorier tar fasta på humorns universella funktion som ett medel för att skapa sociala band som även kan komma att bestå och blir långvariga.

Med utgångspunkt i denna sociologiska forskning skissar Lundquist en modell som visar humorhändelsens »sociala fyrstegsraket». Steg 1 är avkodningen, dvs. en igenkänning av den använda humorkoden. De följande stegen rör en ömsesidig känsla av kontakt, identifikation och gemensam grund. Steg 4 slutligen är lojalitet och därmed har ett band som kan bli bestående skapats.

Kapitel 9 behandlar socialisering i internationellt humorbruk. Trots att humor är en viktig social mediator är det många gånger problematiskt att använda en nationell humor i ett internationellt sammanhang. Detta problem kan dock lösas genom att man avlär sig den nationella humorn och i stället tillägnar sig en internationell. De intervjuade EP-ledamöterna är medvetna om detta och diskuterar vilken typ av skämt som inte fungerar i ett internationellt sammanhang. De danska ledamöterna anser att de bör dra ner på ironi, medan franska ledamöter framhåller att de bör se upp med »gallisk humor», som kan uppfattas som sexistisk och vulgär. Vidare verkar det som att det inom parlamentet har vuxit fram en särskild form av EP-kultur och därmed också en form av EP-humor.

En del av avlärnigen av en tidigare inlärd typ av humor går via gelotofobi ('rädsla för att bli utskrattad') och via det Billig kallar »unlaughter» ('demonstrativt icke-skratt'). En internationell undersökning av gelotofobi har bekräftat det man som läsare av Lundquists bok redan anat: danskar har en låg grad av gelotofobi, faktiskt den lägsta i Europa. Något annat vore väl knappast möjligt i en befolkning vars humor till så stor del präglas av självironi.

I det avslutande kapitlet återkommer Lundquist till frågan i bokens undertitel: Varför är danskarna (inte) så roliga (som de själva tror)? De föregående kapitlen har besvarat den här frågan utförligt; läsaren har fått danskarnas ironi och självironi mångsidigt belyst liksom icke-danskarnas reaktioner.

Även teoretiska modeller och resonemang kring dem behandlas utförligt och är en givande läsning för den som vill närma sig studiet av humor från ett vetenskapligt håll. Jag har också uppskattat att ta del av danska och franska filosofers tänkande kring humor och ironi. En extra dimension för en svensk läsare är att man själv som icke-dansk i någon mån befinner sig i samma situation som informanterna. Boken är mycket väl-skriven och såväl disposition som språk präglas av stringens och klarhet. Lita Lundquist är en god pedagog, och gör genomgången av ibland komplexa teorier och modeller lättillgänglig.

Maria Ohlsson